

Fikrət Əlizadə⁶³

DİLÇİLİKDƏ FUNKSİONAL YANAŞMA

Müasir dilçilik elmi, son illər ərzində mədəniyyətlərarası və dillərarası sıx münasibətlər nəticəsində meydana çıxan problemləri təhlil edərək, onların dilçilik və funksional semantik istiqamətdə öyrənilməsinin yollarını araşdırır.

XX əsrdə uzun illər qrammatika sahəsindəki tədqiqatların əksəriyyəti formadan-mənaya doğru istiqamətdə aparılmışdır. Bu da dilin dərin strukturunu öyrənməyə imkan vermirdi.

Nəhayət, XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərindən etibarən dilçilik sahəsində yeniliklərin əldə olunmasına imkan verəcək istiqamətdə tədqiqatlar aparılmağa başlandı. Hazırda dilçilikdə istənilən hər hansı dil işarəsinin bir-birilə qarşılıqlı forma və məna xüsusiyyətləri ilə sıx əlaqədar olaraq, *formadan - mənaya* və ya *mənadan - formaya* istiqamətdəki məsələlərə diqqət yetirilir [2, 271].

Funksional sintaksis üçün vacib prinsip *mənadan-formaya*, *semantic quruluşlardan - dil vasitələrinə* olan istiqamət hesab olunur. Funksional sintaksisdə mənadan - formaya prinsipi eyni semantik quruluşa malik dil materialının müxtəlif dil vasitələri ilə ifadəsinə istinad edir. Bu prinsipdə eyni kateqoriyadan olan semantik quruluş elementləri məna qruplarına bölünərək nəzərdən keçirilir.

Mənadan-formaya prinsipi dilin funksiyalarına daha geniş kontekstdən, formatdan baxmağa imkan verən funksional yanaşmalardan biridir. Bu səbəbdən bir sıra elm adamları funksional terminin əvəzinə digər terminlərdən istifadəyə üstünlük vermiş, V.Qak, V.P.Danilenko, F.S.Baçeviç, T.A.Kosmeda işlərində onomosioloji, V.A.Beloşapkova, İ.Q.Miloslavski isə ideoqrafik terminindən istifadə etmişlər. Ancaq bu termin dildən semantik planda istifadə zamanı bütün incəlikləri geniş şəkildə əhatə etmir" [6, 188].

Dilçilikdə funksional qrammatikanın öyrənilməsi XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində müşahidə olunur. Dilin mənadan-formaya doğru təsviri isə ötən əsrin əvvəllərindən başlanmışdır. G.Habelens dilin sintetik və analitik formalarını ayırmışdır. O, sintetik sistemi dilin qrammatik sinonimiyası ilə əlaqəli şəkildə göstərmişdir.

O.Yespersen öz əsərlərində xarici forma və daxili mənənin sintezində leksikanın öyrənilməsi məsələsini qaldırmış və dilin mənadan-formaya qədər təsvirində sintaksis problemini nəzərdən keçirmişdir. L. B. Şerba dilin qrammatik cəhətdən təsvirində danışan və dinləyən mövqeyindən çıxış edərək, aktiv qrammatika və passiv qrammatika terminindən istifadə etmişdir. O öz əsərlərində qrammatikanın öyrənilməsində bu cür yanaşmanın nəzəri və praktik əhəmiyyətini göstərmişdir.

Peterburq Funksional Məktəbinin funksional qrammatika sahəsindəki nümayəndələri S.D.Katsnelson, V.S. Xrakovski, A.V.Bondarko kimi dilçilərin funksionallığı öyrənmə konsepsiyası struktur və semantik yanaşmaların sintezinə əsaslanır.

Formadan-mənaya istiqamətdə təhlillərin sintezi funksional-semantik sahə və kateqoriyalı vəziyyətlər misalında daha aydın şəkildə açıqlanmışdır. Burada semantik kateqoriya əsas götürülür və müəyyən məna ifadə edən bütün dil vasitələri nəzərə alınır (morfoloji, sintaktik vasitələr, leksik mənalar). Cümlənin quruluşuna ilk dəfə funksional tərəfdən yanaşan rus dilçisi P.Adamets olmuşdur. O, A.X.Aşparovun hazırladığı *funksional-transformasiya metodu* əsasında rus dilinin müxtəlif aspektlərini təsvir edərək, funksional sintaksis nəzəriyyəsinin yaranmasına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Daha sonralar Q.A.Zolotova, M.V.Vsevolodova, A.V. Bondarko rus dilçiliyində funksional yanaşmanın tərəfdarları olmuşlar. Funksional sintaksis nəzəriyyəsinin hazırlanmasında onların konsepsiyalarından istifadə edilmişdir. Alimlər öz əsərlərində rus dilinin bəzi xüsusiyyətlərini funksional yanaşma baxımından (feillərin təsnifi, nitq hissələrindən istifadə, zaman, məkan və səbəb əlaqələrinin ifadəsi) təsvir edirlər. İ.A.Melçukun "məna ↔ mətn" nəzəriyyəsi funksionallıq ideyasına əsaslanır. İ.A.Melçuk A.K.Jalkovski, A.D.Apresyan, N.B.Pertsov, L.L.Lomdin, L.N.İordanskaya kimi alimlərlə birlikdə dilin semantik ifadəsi ilə xarici quruluşu arasındakı əlaqəyə və istiqamətinə görə funksional sintaksisə mahiyyətinə uyğun olaraq, dilin təhlili və sintezi konsepsiyasını hazırlamışlar. Dilin funksional istiqamətinə əsaslanan xarici əsərlər sırasında holland alimi S.Dikin də adını qeyd etmək olar. O, dildə *formal* və *funksional* anlayışlar arasındakı fərqləri təsvir etmişdir.

Amerikalı dilçi R.Valinin rəhbərliyi altında bir qrup alimin tədqiqatlar xüsusi maraq doğurur. Onlar modellərdən istifadə edərək, dil ifadələrinin semantik quruluşunu vermişlər. Koqnitiv qrammatika sahəsindəki tədqiqatlar da xüsusi diqqətə layiqdir. Bu qrammatika generativ qrammatikanın əksinə olaraq, reallıqla dil arasında olan münasibətlərə diqqət verir.

XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində funksionalizmə dair araşdırmalar daha geniş yer almışdır. M.A.Şelyakinin "Rus dilinin funksional qrammatikası" kitabı rus dilindən istifadənin təsvirinə həsr olunsa da, onu funksional aspektdə təhlil etmə baxımından dəyərləndirmək olar.

A.E.Kibrik koqnitiv funksional-semantik paradıqm terminini elmə gətirmişdir. Bu termin sintaksisin funksional tərəfdən öyrənilməsinə yaxındır. Lakin Praqa Dilçilik Məktəbi nümayəndələrindən fərqli düşünən ilk funksionalist alimlər qeyd edirlər ki, başda duran danışanın dil mexanizmidir [2, 228].

Müasir dilçilikdə *funksional qrammatika* anlayışına 1926-1930-cu illərdə Praqa Dilçilik Məktəbi toxunmuşdur. Bu anlayış qrammatika, əsasən sintaksislə bağlı olaraq, *cümlənin aktual üzvlənmə* nəzəriyyəsi əsasında işıqlandırılmışdır. Bu sahədə tədqiqatların aparılması XX əsrin 50-ci illərindən başlayaraq, inkişaf etməyə başlamışdır [1, 38].

⁶³ Bakı Dövlət Universiteti 0504111351@mail.ru

“Generativ transformasional qrammatika” və “Funksional qrammatika” anlayışı struktur dilçiliyin bir davamı kimi eyni dərəcədə qiymətləndirilir. Bu anlayış da 1950-ci illərdə Amerikada meydana çıxmışdır. Həmin anlayışa ilk dəfə 1957-ci ildə H. Xomskinin “Sintaktik quruluşlar” adlı kitabında rast gəlinir. Sonradan bu anlayış bir linqvistik nəzəriyyə və praktik təlim kimi formalaşmışdır. Burada semantika və funksiya arasında qarşılıqlı əlaqə və həmin kontekstdə fikrin konkret dil vasitələri ilə ifadəsinin öyrənilməsinə geniş yer verilmişdir [8, 347]. İkinci təlim isə dili daha çox müəyyən formal transformasional modellər şəklində öyrənməklə onu beynin koqnitiv-konseptual bir funksiyası kimi dəyərləndirir [8, 254].

Keçən əsrin 60-cı illərindən etibarən müasir dil məktəblərində semantika, funksiya, quruluş, antropologiya və dilin inkişafı ilə bağlı fərqli fikirlər irəli sürüldü və yeni dilçilik yanaşmaları tətbiq edilməyə başlandı. Bu cür yanaşmada Kopenhagen, Fransa və Sankt-Peterburqun dilçilik məktəblərinin funksional dilçilik və qrammatika sahəsində apardıqları araşdırmalar böyük önəm kəsb etmişdir. Kopenhagen Dilçilik Dərnəyində sistem və funksional səciyyəli nitq mənalının əlaqələri müəyyənəşdirilmişdir. Fransız dilçilik məktəblərində dilin kommunikativ funksiyası baxımından nitqin qrammatik cəhətlərinə diqqət verilmişdir [2, 237].

1980-ci illərdən etibarən funksional dilçiliyin və qrammatikanın öyrənilməsi sahəsində yeni bir tarix başlanmışdır. Vurğulanan dilçilik məktəblərinin funksional-konseptual cəhətləri üzərində araşdırmalar aparılaraq elmi-praktik nəticələr əldə edilmişdir.

A.V.Bondarkonun başçılıq etdiyi Sankt-Peterburq dilçiləri qrupu 1980-1990-cı illərdə “Funksional qrammatika nəzəriyyəsi” adlı geniş miqyaslı bir layihə həyata keçirdilər. Bu layihə, ümumiyyətlə, fərdi vahidlər, kateqoriyalar və siniflər çərçivəsində təhlil edilən dil səviyyəsinin ənənəvi modelinə alternativ və əlavə olaraq hazırlanmışdır. A.V. Bondarkonun yanaşmasında dəyərlər rəsmi siniflərdən və kateqoriyalardan asılı olmayaraq, sözdə funksional-semantik sahələr əsasında nəzərdən keçirilir. Beləliklə, müvəqqətiliyin *funksional-semantik sahəsi* yalnız zamanın qrammatik kateqoriyasını deyil, müəyyən hallarda müvəqqəti atributları da əhatə edir. O, hər şeydən öncə, funksional qrammatikaya və ya bu yeni qrammatikanı yazmaq təcrübəsinə *funksional-semantik sahə* anlayışını gətirmişdir. A.V.Bondarkoya görə, rus dilində funksional-semantik sahələri əsasən aşağıdakı linqvistik qruplar təşkil edir [1, 178].

1. Predikativ nüvəli funksional-semantik sahələr:

a) Aspektual və aspektual-temporal və ya zaman əlaqələrinin sahələr kompleksi: aspektual sahələr, zaman məhdudiyəti, taksis (öncə gəlmə, eyni vaxta düşmə, təqibəmə hərəkətlərinin birliyi), temporalıq (və ya zaman) və onun sözügedən kompleksə daxil olan digər funksional-semantik sahələrlə əlaqəsi;

b) temporalıq, modallıq, həyatı gerçəkliyi, ümumən gerçəkliyi təşkil edənlərin və ya hər şeyin iyerarxi təməli;

c) predikativliyi subyektivlik və obyektivliklə bağlı geyən sahələr kompleksi: şəxslər və ya şəxs kateqoriyası, feilin növ və təsirlilik-təsirsizlik kateqoriyası və ya onun mənacə növləri.

2. Subyekt-obyekt (predikativ-subyekt və predikativ-obyekt) nüvəli funksional-semantik sahələr: subyekt, obyekt; subyekt-predikat əlaqələrinə bağlı olaraq qiymətləndirilən sözlərin kommunikativ perspektivi.

Bu qruplaşmaya bəzi əlamətlərinə görə müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik bildirən funksional-semantik sahələr də qoşulur. Bunlar digər qruplaşmalara aid olan “zaman məhdudiyəti və ya sərhədi/ sərhədsizliyi, keyfiyyətlik” funksional-semantik sahələri ilə əlaqəlidir [9, 56].

3. Keyfiyyət və kəmiyyət nüvəli funksional-semantik sahələr: keyfiyyətlik, kəmiyyət, müqayisə.

Bu qruplaşmaya mənsubiyyət, aidolma, sahiblik, həmçinin funksional-semantik sahə də qoşulur. O isə bir tərəfdən, atributivlik və ya substansiyanın keyfiyyətinə görə səciyyələndirilməsi ilə bağlı olanla, digər tərəfdən isə, predikativlik əlaqəsinə bağlıdır [8, 83].

4. Hal, vəziyyət və s. funksional-semantik nüvəli sahələr: yer, məkan və ya hər hansı bir yerdə olmaq; səbəb-nəticə əlaqəsi, şərtlənmə və ya asılılıq sahələrinin kompleksi (səbəb, məqsəd, şərt, güzəşt, nəticə funksional-semantik sahələr). “Yer, məkan və ya hər hansı bir yerdə olmaq”la bağlı funksional-semantik sahələr əlamətinə görə predikatın “hal, durum” və s. özəlliyi ilə şərtlənir [3, 62].

Ümumiləşdirdikdə məlum olur ki, funksional qrammatika müxtəlif dil səviyyələrini əhatə edən bir linqvop-sixoloji sistem, fərqli semantik quruluşların daxili imkanları əsasında təsvir edilir.

Dil materiallarının təsvir olunmasında funksional qrammatikanın yaradılmasının prinsiplərindən biri olaraq başlanğıcda ənənəvi qrammatikadan əl çəkərək, cümlə səthində görünən konkret dil vasitələrini deyil, əksinə funksiya və mənanı əsas götürmək önəmlidir.

Funksional qrammatikanı digər sələflərindən fərqləndirən əsas amil göstərilən dilçilik sahələri mexanizminin işləmə sistemini müəyyənəşdirmək ilə seçilir. Funksional sistemin işlənməsində ortaya çıxan leksik, qrammatik və digər dil-nitq vahidləri və ya kommunikativ bütövlərin məna və anlam funksiyalarının göstərilməsi isə funksional qrammatikanın özəl quruluşunun müəyyənəşdirilməsi deməkdir [1, 79].

1987-1996-cı illərdən bəri bir sıra monoqrafialarda aspektualıq, müvəqqəti lokalizasiya, temporalıq, müvəqqətilik, modallıq, şəxsiyyət, müşərəklilik, subyektivlik, obyektivlik, ünsiyyət perspektivi, müəyyənlik, məkanilik, varlıq, sədaqətlik, şərtlik kimi funksional semantik sahələr təsvir edilmişdir.

A.Bondarkonun yanaşması əsasən rus dilinin materialına əsaslanır, eyni zamanda müqayisəli komponenti də əhatə edir. V.S.Xrakovski, V.P.Nedyalkov, A.P.Volodin, N.A.Kozintseva və b. isə bir sıra mövzuları digər dillər əsasında və ya tipoloji aspektdə təsvir etmişlər [3, 47].

J.Firbas və Çex Dilçilik Məktəbinin digər nümayəndələri keçən əsrin 60-cı illərindən etibarən “təklifin funksional perspektivi” anlayışından istifadə etmişdir. Bu “aktual bölgü” (V.Matezius), “ifadənin kommunikativ quruluşu” (E.V. Paduçeva), “aktual-fokus artikuliyası” (P.Sgall və E. Xaiçova), “mövzu” kimi sinonim anlayışlar arasındakı

seçimdir. Bir müddət isə rus tədqiqatlarında rematik bölgü qəbul edilmişdir [5, 200]. Kommunikativ qrammatikanın əsas metodoloji prinsipi üç növ dil fenomeni – məna, forma və funksiyaların qarşılıqlı xüsusiyyətlərini axtarmaqdır [9, 145].

Kommunikativ qrammatikada tədqiqatın əsas sahəsi cümlə modellərinin tipologiyasıdır. Əsas modelə (mübtədə + xəbər) və onun modifikasiyaları (məsələn, qeyri-müəyyən - şəxslə konstruksiya) əlavə olaraq, sonsuz, predikativ, nominal kateqoriyalar və s şəkildə predikatla cümlələr nəzərdən keçirilir. Bu tip cümlələr təkcə struktur baxımdan deyil, həm də kommunikativ funksiya prizmasından izah olunur. Sadə cümlələrin tipologiyasına əsaslanaraq, polipredikativ konstruksiyaların kommunikativ xüsusiyyətləri və mətnin kommunikativ təşkili nəzərə alınır.

Bir neçə ildir ki, Moskva Dövlət Universitetində M.V.Vsevolodovanın rəhbərliyi ilə funksional-kommunikativ sintaksis adlanan əlaqəli bir yanaşma hazırlanmışdır. Bu yanaşmanın adı bir cümlənin mənasını təhlil edərkən yalnız onun *obyektiv* və ya *təklif* məzmununu (təsvir olunan vəziyyət) deyil, həm də danışanın kommunikativ münasibətlərini nəzərə alması ilə əlaqədardır. Bu əsasda, söz sırası, diqqət, səs nəzərə alınır. Bu yanaşma çərçivəsində bəzi mətn quruluşları da araşdırıldı [4, 99].

Amerika dilçisi S. Kuno tərəfindən 1970-ci illərin əvvəllərindən bəri inkişaf etdirilmiş və 1987-ci ildə yazdığı "Funksional sintaksis: Anafora, İzah və Empatiya" adlı kitabı funksionallığın ən mühafizəkar variantlarından biridir. S.Kunoya görə, funksional sintaksis effektivliyi artırmaq naminə rəsmi qrammatikaya əlavə ediləsi olan xüsusi bir "modul" dur. Bu məqsədlə o, generativ qrammatikanın aparatına əvvəllər yalnız funksionalistlər tərəfindən istifadə olunan bir sıra *diskussiya*, *mövzu*, *loqotip əvəzlilikləri* kimi anlayışları daxil etmişdir. Birbaşa şəxsin nitqində 1-ci şəxs əvəzliyini dolayı nitqdə 3-cü şəxs əvəzliyinə çevirən xüsusi bir "loqofor qayda" təklif etmiş [4, 150], funksional sintaksisin dinamik – psixolinqvistik bir sistem olaraq iki əsas hissəyə – qayda və əməliyyata sahib olduğunu göstərmişdir. Sintaktik qaydaların funksional təsnifatı üçün nəzəri əsaslar təklif etmişdir.

Funksional sintaksisin erkən versiyalarında təhlilin ümumi istiqaməti əsasən nitqdə sintaktik quruluşları yerinə yetirən funksiyaların aşkar edilməsinə və ən əsası, bütün bu funksiyaların sintaktik quruluşların daxili (avtonom) xüsusiyyətləri ilə proqnozlaşdırılmasına yönəldilmişdirsə, müasir funksionalizm əsas diqqət sintaktik quruluşların və onların xassələrinin funksional genezis mühiti kimi mətnə çevrildi.

Müasir funksionalizm bütövlükdə müxtəlif təmsil səviyyələrində (və ilk növbədə sintaktik səviyyədə) mətnlərin "səhində" müşahidə olunan linqvistik quruluşun dəyişkənlik və deformasiyalarının izahlarını axtarmağa yönəldildiyindən, bu dilçilik paradigması çərçivəsində inkişaf etdirilən sintaksis, sözün əsl mənasında, nitqdə işlənən bütün sistemi təmsil edir. Sintaktik qaydalar və əməliyyatlar danışanın fəaliyyəti, mətnin yaradılması mexanizmləri və bunların fərqli xüsusiyyətləri ilə aşkarlanır.

M.A.Hollidey vaxtilə qeyd etmişdir ki, mətn funksiyası "dili işlətməyə imkan verir", "bu dil üçün üzvi xarakter daşıyır və buna görə də alət baxımından avtonom deyildir", mətn funksiyası "dil sisteminin tərkib hissəsidir" [9, 143] və bununla da, dilin fəaliyyətində müxtəlif format və müxtəlif növ semantika vahidlərinin səviyyələrarası inteqrasiyasını təmin edir.

Bir dilin funksional məqsədlə qurulduğunu etiraf edən və gerçəklikdə müasir funksional sintaksis fərziyyəsinin tərəfdarı olan dilçi bu tip sintaksisdə hər bir elementi bütün səviyyələrdə dinamik bir sistem kimi modelləşdirə bilər. XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində aparılan sintaktik tədqiqatlarda bu və ya digər şəkildə sintaktik səviyyənin vahidlərinə sistemli və funksional yanaşmaların optimal birləşməsinə çalışan iki ən effektiv təhlil strategiyası - paradigmatik və sintaqmatik olaraq tanınır, bunlar şərti olaraq sistemə mərkəzli və tekstə mərkəzli də adlandırılır [8, 54].

Birinci strategiya sintaktik konstruksiyaların semantik-sintaktik, yəni funksional paradigmlər daxilində sintaktik quruluşların funksional fərqli olmasına bağlıdır. İkinci strategiya sintaktik konstruksiyaların mətnin necə qurulduğundan, bu quruluşun mətn vəziyyətindən (giriş, izahatlar və s.) birbaşa asılı olan mətn vahidləri kimi öyrənilməsi ilə əlaqədardır.

Sintaqmatik analiz strategiyası üçün sintaksisin paradigmatik təsvirinin nəticələri, əvvəlki mərhələdə müəyyən edilmiş diferensial xüsusiyyətlərin tərkibi, sintaktik vahidlərin funksional dinamikası vacibdir. Funksional sintaksis çərçivəsində sintaqmatik və paradigmatik analiz strategiyalarının birləşməsi olduqca məqbul və hətta arzuolunan olsa da, dilçilikdə bu iki strategiyanın bir qədər təcrid olunması müşahidə edilir [4, 90].

Müasir funksionalizm qeyd olunan meyli aradan qaldırmaq bir neçə istiqamətdə aparılır: semantik korrelyativ sintaktik vahidlər dinamik nitq fəaliyyətində aktuallaşır və belədə sabitləşir, stereotipləşərək, bəzi hallarda təsviri metadil sintaksis prototiplərinə çevrilirlər. Daha sonra isə, bu cür nitq modelinin dəyişikliklərinin nəticələri paradigmatik-sintaktik vahidin quruluşu, mövqeyli əlaqəsi və tətbiqi sintaktik quruluşlarla qarşılıqlı əlaqələri müşahidə olunur. Belə təhlil cümləni formal və semantik cəhətdən daha dəqiq başa düşməyə kömək edir. Paradigmatik və sintaqmatik sintaksis analiz strategiyalarının birləşməsi, bir sıra sintaktik vahidlərdən funksionallıq üçün işləmə mexanizmlərini müəyyənləşdirməyə xeyli yardım edir [2, 124].

Funksional sintaksisin dinamik təbiətini vurğulayaraq, sinxronizasiya çərçivəsində dinamik yanaşmanın bəzi nəzəri və metodoloji problemlərini müzakirə etməyə ehtiyac yaranır. Çünki istənilən sintaktik hadisənin funksional sistemi yalnız analizin sinxron perspektivində tapılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, əgər F.de Sössür və bir çox sırf strukturalistlər dil quruluşunun statik modellərini sinxron plana, dinamikləri isə diaxron plana aid etmişlərsə, hazırkı dilçilikdə sinxron planda yanaşma müasir nitqdə sadə və mürəkkəb struktur vahidləri ayırd etməyə bağlıdır [1, 31].

ƏDƏBİYYAT**Azərbaycan dilində:**

1. Axundov A.A. Umumi dilçilik (dilçiliyin tarixi, nəzəriyyəsi və metodları). Bakı: Maarif, 1979, 208 s.
2. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı: Elm və təhsil, 2000, 496 s.

Rus dilində:

3. Бондарю А.В. (отв. ред.). Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность/неопределенность. СПб, 1992., 98 с.
4. В. Магезиус О так называемом актуальном членении предложения // Пражский лингвистический кружок: Сборник статей. М.: Прогресс, 1967. с. 239-245.
5. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса. М., 2005. 352 с.
6. Мустайоки А. Теория функционального синтаксиса. От семантических структур к языковым средствам. М., 2006, 512 с.
7. Хомский Н. О понятии "правило грамматики" // Новое в лингвистике. М., 1965. Вып. IV.с. 34-65.
8. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. Москва, "МГУ", 1972, 259 с.
9. Холлидей М.А. Место "функциональной перспективы предложения" (ФПП) в системе лингвистического описания // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1978. Вып. VIII. с. 138-148.

Açar sözlər: funksional sintaksis, funksional qrammatika, mənadən-formaya, semantik quruluş, dil vasitələri

Ключевые слова: функциональный синтаксис, функциональная грамматика, от семантики к форме, семантическая структура, языковые средства

Key words: functional syntax, functional grammar, from semantics to form, semantic structure, language means

DİLÇİLİKDƏ QRAMMATİKAYA FUNKSİONAL YANAŞMA XÜLASƏ

Məqalə dilçilikdə min illərboyu qəbul olunmuş ənənəvi – formadan-mənaya doğru prinsipə əks, lakin alternativ olan funksional, yəni mənadən-formaya doğru düşüncələrin bəhrəsi olan funksional qrammatika – funksional sintaksisin yaranmasından bəhs edilir. Burada həmin ideyanın tərəfdarları, yaradıcıları, onların bu sahədə fəaliyyəti, konsepsiyaları, metodları, yaratdıqları məktəblər barədə söz açılır. Dil materialına funksional yanaşma zamanı dinamiklik yaradan elementlərin aşkarlanması ilə bağlı fikirlər açıqlanır.

FUNCTIONAL APPROACH TO LINGUISTICS SUMMARY

The article discusses the emergence of functional grammar (functional syntax), the principle of which is "from meaning to form". It appeared as an alternative to the thousand-year-old traditional linguistics, the principle of which is "from form to meaning". Here are the supporters of this idea, their concepts, methods, schools, created by them. Opinions are expressed about the detection of elements that create dynamism in the functional approach to linguistic material.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ЛИНГВИСТИКЕ РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается появление функциональной грамматики (функционального синтаксиса), принцип у которой "от значения к форме".

Она появилась как альтернатива к тысячелетней традиционной лингвистике, принцип у которой "от формы к значению". Здесь представляются сторонники этой идеи, их концепции, методы, школы, ими созданные. Высказываются мнения об обнаружении элементов, которые создают динамизм в функциональном подходе к языковому материалу.

RƏYÇİ: dos. T.Əliyev